

národní
úložiště
šedé
literatury

Metodický pokyn pro postupy rekonstrukce knihoven

Dostálová, Lenka; Kratochvílová, Monika
2020

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-432048>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Licence Creative Commons Uveďte původ-Zachovejte licenci 4.0

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 06.10.2020

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

Metodický pokyn pro postupy rekonstrukce knihoven

Mgr. Lenka Dostálová
Mgr. et Mgr. Monika Kratochvílová

Realizační výstup v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na léta 2019–2023 na základě „Dlouhodobé koncepce rozvoje výzkumné organizace (*Moravská zemská knihovna v Brně*) na léta 2019–2023“ financované MK ČR

Moravská zemská knihovna
Brno 2019

Oponenti:

1. **PhDr. Vít Richter**

Národní knihovna České republiky

2. **Mgr. Blanka Konvalinková**

Krajská vědecká knihovna v Liberci

**Metodika s osvědčením č. 209 Ministerstva kultury, odboru výzkumu a vývoje,
ze dne 24. 9. 2020, č. j. MK 57808/2020 OVV, sp. zn. MK-S 5556/2020 OVV.**

Na textu metodického pokynu se formou odborné konzultace podíleli: Mgr. E. Měřínská, Ing. arch. I. Ondračka, Ing. arch. E. Špačková, Mgr. T. Štefek a Bc. P. Zajíc

Obsah

<u>Cíl metodiky.....</u>	<u>6</u>
<u>Použité standardy a doporučení.....</u>	<u>7</u>
<u>Jak s metodikou pracovat.....</u>	<u>8</u>
<u>Definice pojmů.....</u>	<u>10</u>
<u>1 Úvod.....</u>	<u>12</u>
<u>2 Východiska – dotazníková šetření.....</u>	<u>13</u>
<u>2.1 Průzkum prostorového a technického vybavení veřejných knihoven České republiky....</u>	<u>13</u>
<u>2.2 Dotazníkový průzkum pro obsluhované knihovny v Jihomoravském kraji.....</u>	<u>14</u>
<u>3 Funkce knihovny a její prostory.....</u>	<u>15</u>
<u>3.1 Architektonické a obecné stavební zásady.....</u>	<u>16</u>
<u>3.2 Typologie prostor, funkční a provozní uspořádání.....</u>	<u>19</u>
<u>4 Rekonstrukce knihovny.....</u>	<u>22</u>
<u>.1 Obecně k procesu rekonstrukce.....</u>	<u>22</u>
<u>.2 Plánování rekonstrukce: formulace záměru / předprojektová příprava.....</u>	<u>23</u>
<u>1 Důvody pro rekonstrukci: formulace záměru / předprojektová příprava.....</u>	<u>24</u>
<u>2 Definování požadavků.....</u>	<u>25</u>
<u>3 Výsledný dokument.....</u>	<u>27</u>
<u>.3 Postupy rekonstrukce a její realizace.....</u>	<u>28</u>
<u>1 Úloha expertů.....</u>	<u>28</u>
<u>2 Architektonická soutěž.....</u>	<u>30</u>
<u>.4 Jednotlivé kroky rekonstrukce.....</u>	<u>30</u>
<u>5 Metodické centrum pro výstavbu a rekonstrukci knihoven.....</u>	<u>34</u>
<u>6 Financování.....</u>	<u>35</u>
<u>Přílohy.....</u>	<u>37</u>
<u>.....</u>	<u>43</u>
<u>Použitá literatura.....</u>	<u>44</u>
<u>Související literatura.....</u>	<u>45</u>

Cíl metodiky

Metodika předkládá doporučené postupy a parametry pro optimální průběh rekonstrukce v knihovnách zřízovaných anebo provozovaných obcemi do 40 tis. obyvatel. Knihovny ve větších sídelních místech mohou použít uvedená doporučení přiměřeně, s přihlédnutím k aktuálnímu zaměření knihovny, také k potřebám a možnostem místa.

Pokyny metodiky vycházejí z ověřených zkušeností při rekonstrukcích knihoven a příkladů dobré praxe jak v České republice, tak v zahraničí. Jejich cílem je podpořit efektivní průběh rekonstrukce, eliminovat možná rizika a nežádoucí jevy při jejím průběhu na chod veřejné knihovny a její uživatele.

Metodika je zaměřena na rekonstrukce spojené s modernizací, ať už byly vyvolány rostoucími požadavky na kvalitu veřejných knihovnických a informačních služeb nebo objektivními příčinami neuspokojivého fyzického stavu objektu či prostor využívaných knihovnou.

Metodika je určena především zřízovatelům a provozovatelům veřejných knihoven, kterým poskytuje základní podklady a východiska při přípravě rekonstrukce knihovny spojené s modernizací a inovací jejích interiérů. Užitečné informace v ní najdou také knihovníci a architekti, jejichž spolupráci by předložená metodika ráda podpořila.

Vydání metodiky umožnilo rozhodnutí Ministerstva kultury o poskytnutí institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na léta 2019–2023 vydané na základě „*Dlouhodobé koncepce rozvoje výzkumné organizace Moravské zemské knihovny v Brně na léta 2019–2023*“ ze dne 10. 12. 2018 pod č. j. MK 78650/2018 OVV.

Použité standardy a doporučení

Doporučené postupy vycházejí z dokumentů celostátního i mezinárodního významu, které jsou součástí všech koncepčních dokumentů vztahujících se k činnosti knihoven v České republice.

Mezi tyto dokumenty patří:

- *Doporučení pro výstavbu, rekonstrukci a zařizování knihoven zřizovaných a/nebo provozovaných obcemi na území České republiky [online]. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2012,*
- *Manifest IFLA/UNESCO o veřejných knihovnách, 1994,*
- *Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu doplňování a aktualizace knihovního fondu pro knihovny zřizované a/nebo provozované obcemi na území České republiky, 2017,*
- *Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky, 2019,*
- *Metodický pokyn Ministerstva kultury k zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven a jejich koordinaci na území České republiky, 2019,*
- *Směrnice IFLA Služby veřejných knihoven, 2010,*
- *TNI ISO/TR 11219. Informace a dokumentace – Kvalitativní podmínky a základní statistika pro budovy knihoven – Plocha, funkčnost a design. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2014.*

Jak s metodikou pracovat

Metodika představuje obecný návod, jak postupovat při rekonstrukci knihoven s cílem vybudovat moderní a zejména prostorové podmínky pro poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb a naplňování komunitní role knihoven.

Předložený návod je nutné vždy adaptovat s přihlédnutím k podmínkám konkrétní paměťové instituce, konkrétní knihovny. Jednotlivé knihovny se významně liší svojí velikostí, vnitřním uspořádáním, mají odlišné zřizovatele a jinou skladbu uživatelů.

V první fázi příprav je proto třeba provést adaptaci metodiky na podmínky konkrétní knihovny, zohlednit stávající koncepční dokumenty knihovny a jejího zřizovatele, akceptovat možné limity a využít dostupných možností vícezdrojového financování.

Východiskem při plánování rekonstrukce by mělo být seznámení se standardy a doporučeními týkajícími se činnosti knihoven.

Struktura metodiky

Metodika je rozdělena do šesti částí, kterým předchází použité standardy a doporučení a definice základních pojmů.

Zmapování potřeb knihoven a východisko při formulování potřeb knihoven poskytlá dotazníková šetření, která jsou obsahem druhé kapitoly.

Funkce knihovny a požadavky na její prostory obsahuje třetí kapitola, která může být inspirací při formulaci koncepce či vize knihovny zejména důrazem na nové trendy a role knihoven.

Stěžejní kapitolou pro plánování podoby a funkce současné knihovny a jádrem metodiky je část čtvrtá: Rekonstrukce knihovny. Po předchozím seznámení s požadavky na funkčnost moderní knihovny předkládá jednotlivé kroky procesu rekonstrukce obsahující konkrétní dílčí postupy.

Inspirace a poradenství nabízí Metodické centrum pro výstavbu a rekonstrukce knihoven při Moravské zemské knihovně v Brně, které je obsahem páté kapitoly.

Závěrečná kapitola věnuje pozornost možnostem vícezdrojového financování.

Související literatura představuje další možné zdroje související s plánováním rekonstrukce. Užitečnou pomůckou jsou otázky v příloze Dotazník IFLA pro hodnocení budov knihoven.

Definice pojmů

Použitá terminologie vychází ze zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), z vyhlášky č. 500/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, a ze zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.

Z ČSN P ISO 6707-1 (730000) Pozemní a inženýrské stavby – Terminologie – Část 1: Obecné termíny.

Modernizace

Vylepšení, rozšíření vybavenosti nebo použitelnosti majetku. Přizpůsobení současným požadavkům a potřebám. Může zahrnovat menší změny dispozic budovy či interiérů. Představuje zhodnocení objektu a prodloužení jeho životnosti.

Revitalizace

Oživení nebo obnova nějakého objektu. Nejčastěji se jedná o revitalizaci starých staveb, které již nevyhovují původnímu účelu a jejichž prostor lze využít efektivněji.

Nástavba

Změna dokončené stavby, kterou se stavba zvyšuje.

Oprava

Odstranění účinků částečného fyzického opotřebení nebo poškození za účelem uvedení majetku do předchozího nebo provozuschopného stavu i s použitím jiných než původních dílů a součástí nebo technologií, pokud tím nedojde k technickému zhodnocení.

Přístavba

Změna dokončené stavby, kterou se stavba půdorysně rozšiřuje a která je vzájemně provozně propojena s dosavadní stavbou.

Půdní vestavba (podkroví)

Přístupný vnitřní prostor nad posledním nadzemním podlažím vymezený konstrukcí krovu a dalšími stavebními konstrukcemi, určený k účelovému využití. Je změnou dokončené stavby, nemění však její objem. Dochází k novému členění a uspořádání (popř. využití) v ní obsažených prostor. Při realizaci vestavby není nutné žádat o vydání územního rozhodnutí o změně stavby.

Rekonstrukce

Pojem rekonstrukce stavební zákon č. 183/2006 Sb. neuvádí. Z výkladu slova: re (znovu) konstrukce (stavba, zhotovení) představuje návrat k původnímu stavu, jeho obnovení beze změn vlastností objektu. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu, definuje rekonstrukci jako zásahy do majetku, které mají za následek změnu jeho účelu nebo technických parametrů. Představuje zhodnocení objektu a prodloužení jeho životnosti. Obvykle se

pod rekonstrukcí myslí větší stavební zásah než modernizace. Dochází k ní, pokud objekt není možné pouze modernizovat.

Stavební úprava

Změna dokončené stavby, při které se zachovává její vnější půdorysné i výškové ohraničení. Za stavební úpravu se považuje též zateplení pláště stavby.

Údržba

Soustavná činnost, kterou se zpomaluje fyzické opotřebení, předcházení poruchám, jejich odstraňování.

1 Úvod

Knihovny jako neodmyslitelná součást kulturní a intelektuální infrastruktury společnosti patří mezi tradiční společenské instituce. Potřeba revitalizace jejich interiérů reflektuje rostoucí požadavky nejen na rozmanitost a komfort uživatelských prostor, ale zohledňuje i rostoucí trend knihoven působit jako místa neformálního setkávání, dalšího vzdělávání a komunitních aktivit. Předpokladem úspěšného naplňování současné role veřejné knihovny je tak nejen její vnitřní proměna zohledňující nároky a potřeby místa a jejích obyvatel, ale také flexibilní stavební dispozice umožňující proměny její funkce a naplňování nových rolí. Součástí knihoven se stávají přednáškové či multikulturní sály, venkovní terasy, atria, dominuje požadavek mobilních prostor, mobilního interiérového vybavení zohledňujícího různé věkové kategorie uživatelů a návštěvníků.

Rekonstrukce veřejné knihovny spojená s její modernizací je v mnoha případech předpokladem k zajištění jejího nového a rozšířeného poslání – stát se vyhledávanou fyzickou alternativou, místem setkávání a komunitního rozvoje vymezujícího se vůči narůstajícímu virtuálnímu prostředí doprovázenému prohlubující se individualizací společnosti.

2 Východiska – dotazníková šetření

Fyzický stav veřejných knihoven v České republice je dokumentován na příkladu dvou dotazníkových šetření, průzkumu Národní knihovny České republiky z roku 2016 a Moravské zemské knihovny v Brně v souvislosti s výkonem regionálních funkcí v roce 2018.

2.1 Průzkum prostorového a technického vybavení veřejných knihoven České republiky

V roce 2016 uskutečnil Knihovnický institut Národní knihovny ČR ve spolupráci s Moravskou zemskou knihovnou v Brně a NIPOS **Průzkum prostorového a technického vybavení veřejných knihoven České republiky**. Dotazníkový průzkum byl jedním z výstupů Plánu implementace Státní kulturní politiky na léta 2015–2020 schváleného vládním usnesením č. 81 ze dne 3. února 2016 a zapojilo se do něj přes dva tisíce knihoven.

Výsledky dotazníku potvrdily neutěšený stav zejména veřejných knihoven a poboček v obcích do 5 000 obyvatel:

- Až dvě třetiny knihoven v malých obcích hodnotily vybavení interiéru půjčovny a volného výběru jako funkční, ale zastaralé.
- Polovina knihoven hodnotila vybavení prostor pro práci s dětmi a sociální zázemí pro veřejnost jako funkční, ale zastaralé.
- Polovina knihoven hodnotila vytápění, elektrické rozvody, osvětlení a podlahové krytiny jako funkční, ale zastaralé.

Shrnutí hlavních výsledků:

- Ve třetině veřejných knihoven v posledních 20 letech neproběhla žádná investiční akce ani obnova interiéru.
- Do knihoven se začalo investovat nejvíce v posledních deseti letech.
- Nejčastějším typem akce byla přestavba jiné existující budovy či prostory pro potřeby knihovny (26 % respondentů) a renovace či adaptace stávající knihovny (23 % respondentů).
- Nejméně frekventovaným typem stavební akce bylo rozšíření prostor budovy přístavbou (2 % respondentů) a stavba nové budovy knihovny (5 % respondentů).
- Knihovny se věnovaly revitalizaci celého interiéru (16 % respondentů) a generální obměně mobiliáře (15 % respondentů).

Bezbariérový přístup ke službám knihoven

- 52 % knihoven nemá bezbariérový vstup do budovy, nejhůře jsou na tom knihovny v nejmenších obcích do 1 000 obyvatel (61 %).
- 42 % knihoven nemá zajištěn bezbariérový přístup po všech prostorách knihovny, nejhůře jsou na tom knihovny v nejmenších obcích do 1 000 obyvatel.

Prostorové zajištění knihovny

- Nejhůře hodnotily prostorové zajištění knihovny ve městech od 5 001 do 20 000 obyvatel.
- Nejhorší prostorové zajištění pro práci s dětmi je v obcích do 5 000 obyvatel (41 %) a v městských knihovnách 5 001 až 20 000 obyvatel.
- Nedostatek prostorového zajištění pro kulturní a vzdělávací aktivity pro dospělé vykazaly knihovny obcí a měst od 5 001 do 20 000 obyvatel (43 %) a pobočky velkých měst (40 %).
- Nedostatek prostor pro setkávání a komunitní aktivity vykazaly nejvíce pobočky ve městech nad 20 000 obyvatel (43 %) a knihovny od 5 001 do 20 000 obyvatel (35 %).

- Jak uvádí závěrečná zpráva, značná část knihoven má knihovní fondy přeplněné zastaralou a nepoužívanou literaturou. Její vyřazení a současná redukce knihovních fondů na 2 až 3 knihovní jednotky na obyvatele, jak uvádí *Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu doplňování a aktualizace knihovního fondu pro knihovny zřizované a/nebo provozované obcemi na území České republiky*¹, by pomohlo prostorové podmínky knihoven výrazně zlepšit. Uvolněné prostory by bylo možné využít jako místa pro oddech, práci s dětmi nebo pro kolektivní akce. Stejně parametry jsou uvedeny i v novelizovaném *Metodickém pokynu Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky*, 2019.²

Z hlediska budoucího rozvoje kladou zejména menší knihovny důraz na kvalitu knihovního fondu a na technické a prostorové vybavení.

¹ Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu doplňování a aktualizace knihovního fondu pro knihovny zřizované a/nebo provozované obcemi na území České republiky [online]. [Praha: Ministerstvo kultury České republiky], 23. 8. 2017 [cit. 2019-09-02]. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/2017_Metodicky_pokyn_MK_akvizice.pdf

² Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky [online]. Praha: [Ministerstvo kultury České republiky], 18. 12. 2019 [cit. 2019-12-22]. Dostupné také z: https://ipk.nkp.cz/docs/VKIS/MK_standard_VKIS.pdf

2.2 Dotazníkový průzkum pro obsluhované knihovny v Jihomoravském kraji

V roce 2018 připravila Moravská zemská knihovna v Brně v souvislosti s výkonem regionálních funkcí **dotazníkový průzkum pro obsluhované knihovny Jihomoravského kraje**. Až 50 % respondentů odpovědělo na otázku „*Co může napomoci, aby se vaše knihovna stala komunitní knihovnou (místem setkávání a aktivit pro všechny)?*“, že největší překážkou je nedostatek větších prostor, hned na druhém místě byla absence moderních interiérů.

Prostorové požadavky vycházejí především z množství aktivit, které komunitní knihovny pořádají či plánují pořádat pro širokou veřejnost (děti, maminky, seniory, mezigenerační aktivity) nebo jsou výsledkem spolupráce s organizacemi v místě (MŠ, ZŠ, zájmové spolky apod.), např. dílničky nebo workshopy. Jedním z požadavků na komunitní knihovnu je její zapojení do života a plánu rozvoje obce, v mnoha obcích jsou právě knihovny místem pro setkávání zastupitelstva či debaty o různých otázkách. Velikost prostor, vzhled a vybavení knihovny se podle závěrečné zprávy staly hlavním předpokladem úspěšného rozvoje knihoven jako komunitních center obcí.

3 Funkce knihovny a její prostory

Význam veřejné knihovny je v jejím místním působení, lokálním záběru a místní komunitě, se kterou souvisí sociodemografické podmínky regionu. V současné době je kladen důraz na funkci knihovny jako místa setkávání nebo tvůrčího rozvoje. Středobodem všech činností knihovny jsou potřeby a zájmy občanů. Nabídka a aktivity se budují na základě širší analýzy těchto potřeb. V rámci toho by knihovna měla systematicky střídat své role, ráno jako školní knihovna, odpoledne a večer jako veřejná knihovna a komunitní centrum. V dnešním světě knihovny plní funkci multifunkční budovy, která se přizpůsobuje různým skupinám uživatelů, proto je nutné dbát při rekonstrukci prostor na flexibilitu zařízení knihoven a dispoziční řešení. Různé prostory v knihovně by měly podporovat získávání zážitků, poznávání, aktivní účast a kreativní tvorbu jejich uživatelů.

Pro knihovny 21. století by mělo být standardem, že nebudou sloužit pouze k výpůjčkám dokumentů, ale stanou se především komunitními centry (a proto je již při návrhu budovy pamatováno na možnost volného přístupu do „veřejných“ prostor bez nutnosti kontroly či registrace a možnost využití hygienického zařízení či šatny); bude k dispozici automatický systém vracení knih, možnost využívat i jiných než knihovnických služeb (kavárny, knihkupectví, kopírovací služby apod.); design knihovny bude uzpůsoben návštěvníkům (barvy, pohodlný nábytek); bude vymezena dostatečně velká plocha nejen ke studiu a práci ve skupinách i jednotlivě, ale i k odpočinku a dalším aktivitám.

Komunitní knihovna

Trendem v rozvoji veřejného knihovnictví je zejména v posledních letech **komunitní princip, značka komunitní knihovny**. Tímto pojmem se označuje veřejná knihovna, která kromě poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb umožňuje propojování a poznávání komunit v dané lokalitě. Pod značkou komunity realizují knihovny množství volnočasových, kulturních i vzdělávacích aktivit podporujících soužití lidí v místě a budování vztahu k místu. Proměna tradiční knihovny v komunitní knihovnu je především změnou paradigmatu, rozšířením rolí, které knihovna přijímá. **Komunitní knihovny poskytují svoje služby podle reálných potřeb místa, učí naslouchat potřebám a zájmům komunit, podporují konsensuální rozhodování a týmovou spolupráci, integraci a inkluzi**. Cílem komunitní knihovny je rozvoj komunit na lokální i regionální úrovni, jejich propojování, spolupráce s dalšími organizacemi, podpora při zapojování všech občanů do veřejného života a jejich participace na rozvoji občanské společnosti.

Definici komunitní knihovny vymezuje Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) s důrazem na aktivní podporu rozvoje komunity v místě, pozornost ke všem skupinám obyvatel, nejen svým registrovaným čtenářům, a zdůrazňující

význam prostoru pro kulturní, vzdělávací a volnočasové aktivity a spolupráci s místními organizacemi a institucemi.³

Posilování místní identity, podpora rozvoje a fungování místní komunity se staly součástí regionálních akčních plánů ve snaze o zlepšování podmínek pro volnočasové aktivity obyvatel s využitím kulturního potenciálu v místě. S tím úzce souvisí problematika rekonstrukce a výstavby staveb v majetku obcí včetně staveb určených pro realizaci kulturních potřeb jako je výstavba knihoven, rekonstrukce a inovace vybavení profesionálních i neprofesionálních knihoven.

Knihovna jako vzdělávací instituce

Knihovny jsou přirozenou součástí infrastruktury systému školního a mimoškolního vzdělávání a celoživotního učení i získávání občanských znalostí. Kvantitativní nárůst informací klade zvýšené nároky na hodnocení jejich kvality, schopnost vyhledávání ověřených informačních zdrojů a jejich efektivní zpracování. Rostoucí společenská role knihoven bude spočívat nejen v podpoře čtenářské a informační gramotnosti, ale také v rozvoji občanské angažovanosti a demokratické znalostní společnosti.

Knihovny jako centra znalostí a informací přispívají nejen k rozvoji emocionálních, sociálních a jazykových dovedností dětí, jejich estetického cítění, ale narůstá i jejich role jako center celoživotního vzdělávání pro všechny bez omezení. Lze i do budoucna očekávat nárůst zájmu o akademie volného času, zájmové kurzy, cestopisné přednášky apod. Nový trend s nároky na prostorové zajištění představují dílny s veřejně přístupnými kreativními prostory, tzv. makerspaces. Tyto sdílené tvůrčí prostory (označované jako FabLab, tj. fabrication laboratory) podporují mezigenerační vzdělávání a představují naplnění tradiční role knihoven jako center vzdělávání, komunikace a sdílení informací.

Plocha knihovny a doporučení Standardu pro dobrou knihovnu

Jedním z hlavních předpokladů budování knihovny komunitního typu jsou vhodně uspořádané prostory, užitná plocha knihovny pro uživatele a kvalitní vybavení interiéru. Knihovny by měly nabízet příjemné a atraktivní prostory, které se spolu s komfortním vybavením stávají jedním z hlavních požadavků uživatelů na kvalitní služby. Kvalitní interiéry nabízejí nejen různé druhy sedacího nábytku, ale také v kombinaci s variabilním prostorem, kavárnou, posezením na terase nebo v atriu umožňují oddech a relaxaci.

Požadavek na plochu knihovny pro uživatele vychází z *Metodického pokynu Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky*, tzv. Standardu pro dobrou knihovnu.

3 Havlová, J. Komunitní knihovna. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000013746&local_base=KTD

„Knihovna má mít k dispozici nejméně 60 m² na 1 000 obyvatel obce nebo spádové oblasti. V obcích do 1 000 obyvatel se tento ukazatel použije v přiměřeném rozsahu tak, aby byly zajištěny všechny funkce knihovny.“⁴

3.1 Architektonické a obecné stavební zásady

Budova knihovny, její interiéry a vnitřní vybavení mají na její uživatele velice důležitý vliv. S tím samozřejmě souvisí kvalita a design poskytovaných služeb. Knihovna by měla v rámci poskytovaných služeb plnit tyto role:

- místo setkávání,
- místo studia a soustředěné práce,
- zdroj informací,
- místo otevřených dveří a veřejných služeb.

Podle Ladislava Kurky by knihovna měla mít svých 5P, to znamená být:

1. Přívětivá, hlavně pro uživatele (knihovna je přívětivá rozmístěním jednotlivých místností a studoven, má rozmanitý knihovní fond, patří sem i pestré služby pro uživatele, druhy občerstvení, různé typy mobiliáře).
2. Pohodlná pro zaměstnance (možnost kontroly uživatelů, centrální výpůjční katalog, technické vybavení).
3. Příznivá pro fondy (prostory pro rozšíření fondů bez většího zásahu do prostoru, klimatické podmínky pro ochranu fondu, přehlednost uložení).
4. Působivá zevnějškem i interiérem (vzhled interiéru, vybavenost studoven).
5. Přístupná (vhodně umístěná pro uživatele, bezbariérovost).⁵

Urbanistické, architektonické a stavební řešení

1. Vhodně dotvářet a komunikovat s okolní zástavbou včetně veřejného prostoru.
2. Exteriér i interiér knihovny by měl reflektovat význam veřejné kulturní budovy, včetně symboličnosti a reprezentativnosti. Být následovánímhodným příkladem kvalitní architektury.
3. Prostor před budovou knihovny zdůrazňuje význam budovy v sídle a má i pobytové kvality.

⁴ Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky [online]. Praha: [Ministerstvo kultury České republiky], 18. 12. 2019 [cit. 2019-12-22]. Dostupné také z: https://ipk.nkp.cz/docs/VKIS/MK_standard_VKIS.pdf

⁵ KURKA, Ladislav. Architektura knihoven. 1. vyd. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky, 2011. 86, 7 s. ISBN 978-80-85851-20-5.

4. Parkovací místa a stání pro kola.
5. Zřetelné označení budovy nápisem „Knihovna“ s jednoznačně definovaným vstupem.
6. Vhodně upravené a bezbariérové vstupní prostory.
7. Bezbariérové řešení vnitřních prostor včetně orientačních prvků pro handicapované.
8. Přehledný a volný vnitřní prostor umožňující případnou přestavbu nábytku.
9. Propojení s venkovním prostorem vytváří další místa pro uživatele.
10. Jasně provozní schéma k orientaci návštěvníků, které vylučuje křížení cest zaměstnanců a cest knihovnických jednotek.
11. Vhodné zónování – rušná zóna (vstupní prostory), polotichá zóna (výpůjční pult, volný výběr) a tichá zóna (studijní místa).
12. Vhodné umístění biblioboxu (u knihoven v obcích nad 5 tisíc obyvatel).
13. Uživatelská místa s denním osvětlením.
14. Vhodné akustické podmínky pro komfort uživatelů i zaměstnanců.
15. Hygienické prostory pro zaměstnance (dle platného nařízení, kde se stanovují podmínky ochrany zdraví při práci).
16. Oddechové prostory pro zaměstnance.
17. Kvalita veškerého vybavení interiéru (trvanlivost, ekologičnost, hlučnost, údržba, příjemný vzhled, účelnost, flexibilita, kvalita návrhu).⁶

Požadavek na bezbariérovost a dostupnost

Podle zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), jsou právnické osoby, fyzické osoby a správní orgány „*povinny při navrhování, umístování, projektování, povolování, realizaci, kolaudaci, užívání a odstraňování staveb postupovat podle obecných technických požadavků na výstavbu, obecných technických požadavků zabezpečujících užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu a orientace a technických požadavků stanovených prováděcími předpisy.*“

Bezbariérovostí se rozumí soubor územně technických a stavebně technických opatření, která umožňují samostatný pohyb a užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu a orientace, tzn. bez pomoci další osoby. Jejich výčet je obsahem vyhlášky č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb, konkrétně, § 6–9 (stavby pro kulturu a duchovní osvětu). Bezbariérové užívání stavby musí být zajištěno po celou dobu její životnosti.

6 ATELIER ATREA. Doporučení pro výstavbu, rekonstrukci a zařizování knihoven zřizovaných a/nebo provozovaných obcemi na území České republiky [online]. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2012 [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/Doporuceni_Vystavba_07_05_2012DEF.pdf

Podporu při odstraňování fyzických i administrativních bariér bránících přístupu osob se zdravotním postižením ke kulturním statkům a službám deklaruje *Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015–2020*, který vychází z Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením.

Požadavky na přístup, pohyb a pobyt znevýhodněných osob v knihovně podle Vyhlášky č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb:

1. Vstup do prostor knihovny musí být bez bariér, tzn. bez použití schodů, schodišť a prahů. Řešením je umístění knihovny do přízemí budovy, v případě výskytu několika schodů je nutné použití rampy, nebo dopravy do vyšších podlaží výtahem, schodišťovou nebo zdvihací plošinou.
2. Dveře, chodby a uličky musí mít minimální šířku pro zajištění průjezdu elektrickým vozíčkům. Chodby a uličky nemají v cestě žádné překážky. Pro nevidomé je doporučena vnější a vnitřní zvuková navigace. Na komunikačních křižovatkách včetně výtahů jsou umístěny informace v Braillově písmu.
3. Na hlavních komunikacích je doporučena vodící lišta.
4. Nábytek a další vybavení zajišťují znevýhodněným osobám příznivé podmínky k pobytu.

Umístění knihovny v obci

„Knihovnické služby mají být poskytovány v místě, které je maximálně využíváno a výhodné pro obyvatele obce. Pokud je to možné, mají být poblíž ústřední dopravní sítě, v blízkosti rušného veřejného života, kde jsou např. obchody, nákupní centra, kulturní podniky. Je vhodné, když veřejná knihovna může sídlit v budově, kde jsou i jiné služby, jako muzeum, galerie výtvarného umění, společenské centrum nebo sportovní zařízení.“ (Směrnice IFLA: Služby veřejných knihoven).

1. Doporučuje se umístění knihovny v centru sídelního útvaru nebo v blízkosti centra. Docházková vzdálenost pro okruh přímé působnosti nemá přesáhnout 15 minut pěší chůze nebo jízdy veřejným dopravním prostředkem hromadné dopravy nebo autem.
2. Pokud docházková vzdálenost přesáhne uvedený indikátor, je vhodné zajistit dostupnost knihovnických služeb zřízením pobočky, pojízdnou knihovnou nebo jiným způsobem.⁷

Požární bezpečnost budovy vychází z obecně platných stavebních předpisů.

⁷ Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky [online]. 2011. Dostupné také z: https://ipk.nkp.cz/docs/VKIS/MK_standard_VKIS_2011.pdf

Knihovna a životní prostředí

V současné době je kladen velký důraz na trvalou udržitelnost. S ohledem na veřejné využívání knihovny je vhodné využít ekologické principy projektování staveb. Princip ekologického přístupu byl definován i v dokumentu IFLA.⁸ Tento přístup ale současně zvyšuje investiční náklady stavby a pro jeho realizaci je zapotřebí zajistit předchozí souhlas zřizovatele. Ekologické principy se obvykle realizují v těchto oblastech:

1. Energeticky úsporné stavby (kvalitní obálka budovy, vhodné technické, provozní a dispoziční řešení, míra a směřování prosklených ploch, stínění, přirozené větrání, možnost provětrání, noční chlazení provětráním,...), využití ekologických zdrojů energie (např. solární, geotermální panely pro ohřev teplé vody, vytápění, využití fotovoltaiky).
2. Ekologické materiály.
3. Využívání místních zdrojů, recyklace, restaurování starších designových prvků budovy i interiéru.
4. Recyklované stavební materiály.
5. Nadstandardní využívání denního světla.
6. Využití ostatních prostor v budovách nebo okolí – půdních prostor a suterénů, zahrad a nádvoří, propojení s veřejným uličním prostorem.
7. Hospodaření s dešťovou a odpadní vodou.
8. Využití venkovní i vnitřní zeleně pro kvalitu pobytu, ale i stínění a chlazení.

3.2 Typologie prostor, funkční a provozní uspořádání⁹

Velikost celkové užitné plochy pro veřejnou knihovnu závisí na mnoha faktorech, kterými jsou specifické potřeby dané komunity, velikost sídla, funkce knihovny, množství dostupných finančních prostředků, rozsah knihovnických fondů a blízkost jiných knihoven.

Prostory knihovny odpovídají jejím úkolům a jejich počet, určení a velikost vycházejí z velikosti obce. Knihovní prostory se dělí na veřejné (vstupní a uživatelské prostory) a provozní (zaměstnanecké, skladištní a technické prostory). Vně budovy se nacházejí venkovní prostory.

⁸ About the Environment, Sustainability and Libraries Special Interest Group. *IFLA: The International Federation of Library Associations and Institutions* [online]. [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: <https://www.ifla.org/about-environmental-sustainability-and-libraries>

⁹ ATELIER ATREA. Doporučení pro výstavbu, rekonstrukci a zařizování knihoven zřizovaných a/nebo provozovaných obcemi na území České republiky [online]. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2012 [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/Doporuceni_Vystavba_07_05_2012DEF.pdf

Pro přehlednost jsou knihovny v metodické příručce rozděleny podle počtu obyvatel obce do tří kategorií: do 3 tisíc, do 20 tisíc, do 40 tisíc obyvatel.

Knihovny v obcích do 3 000 obyvatel

- Většinou sídlí v budově v centru obce spolu s jinou institucí nebo úřadem, se kterým sdílí vstupní prostor, WC pro veřejnost, Wi-Fi a technické zázemí.
- Jednoduchou dispozicí tvoří prostor pro uživatele s výpůjčním pultem a volným výběrem pro dospělé a děti (celý knihovní fond).
- Při větší ploše je vhodné výrazně oddělit prostor pro děti a vybavit ho dětským nábytkem, hračkami atd.
- Prostory pro pořádání vzdělávacích akcí a besed je možno sdílet v rámci objektu.
- Nezbytností je minimální zázemí pro knihovníka s pracovním stolem, možností uvaření kávy, čaje a vlastním sociálním zařízením.
- Pro uživatele jsou k dispozici minimálně 1 až 3 počítače s přístupem k internetu, z toho 1 je určen pro veřejně dostupný online katalog určený uživatelům knihovny (OPAC, Online Public Access Catalogue).
- Venkovní prostory: stání pro kola, lavička, infosystém.

Knihovny v obci od 3 001 do 20 000 obyvatel

- Nachází se v centru obce/města v samostatné budově, event. v budově s jinými institucemi a úřady, supermarketem.
- Samostatný vstupní prostor s bistro, šatnou, WC pro návštěvníky a úklidovou komorou.
- V celé knihovně je zavedeno Wi-Fi.
- Je vyhrazen výstavní prostor.
- Součástí je i prostor pro besedy a vzdělávací akce s AV technikou, podle potřeby počítačová učebna a skladový prostor.
- Vstup do knihovny může být doplněn biblioboxem.
- Výhodné je spojení s informačním centrem obce/města.
- Dle možností knihovny je vhodné pořídit bezpečnostní bránu.
- Nejméně 75 % knihovních jednotek je ve volném výběru.
- Součástí knihovny je studovna, herna pro děti a relaxační prostory.
- Zázemí knihovny: kancelář, čajová kuchyňka, šatna, TZB (technická zařízení budovy), sklad pro fond.
- Venkovní prostory: parkovací místa, stání pro kola, lavičky, pítka, infosystém.

Knihovny v obci od 20 001 do 40 000 obyvatel:

- Nachází se v samostatné budově v centru obce/města.
- V celé knihovně je zavedeno Wi-Fi.
- Vstupní prostor zahrnuje bibliobox, bistro, relaxační prostor, šatnu, WC s úklidovou komorou.

- Součástí vstupních prostor je počítačová učebna, klubovna, místnost pro vzdělávání, besedy a jednání, tak aby mohly fungovat i po uzavření knihovny.
- Místnost pro besedy je vhodné doplnit malým skladem k uskladnění zařízení účelného pro provoz těchto prostor a odpovídající AV technikou.
- Prostory pro uživatele je vhodné vybavit samoobslužnou stanicí.
- Nejméně 75 % knihovního fondu je ve volném výběru.
- Součástí knihovny je všeobecná studovna, týmová studovna, individuální studovny a herna pro děti.
- Je-li to možné, v uživatelských prostorech zpřístupnit atrium a terasu.
- Zázemí knihovny: kancelář, čajová kuchyňka, šatna zaměstnanců, sklad pro fond, regionální oddělení pro pověřené knihovny, serverovna, TZB (technická zařízení budovy), vstup pro zaměstnance, dle potřeb i dílna.
- Venkovní prostory: parkovací místa, stání pro kola, lavičky, pítka, infosystém.

4 Rekonstrukce knihovny

.1 *Obecně k procesu rekonstrukce*

Rekonstrukce budovy je komplexní proces, který nezbytně vyžaduje předchozí odbornou konzultaci stavebníka (investora-vlastníka nemovitosti) s architektem, statikem, projektantem apod.

Právní povaha rekonstrukce

Stavební zákon pojem rekonstrukce nezná, v tomto případě pracuje s pojmem „stavební úprava“, tj. změna dokončené stavby, při které zůstává zachováno vnější půdorysné i výškové ohraničení stavby. V případě, že se mění vnější ohraničení, jedná se o nástavbu nebo přístavbu. Stavba pak podle definice pokrývá veškerá stavební díla, která vznikají stavební nebo montážní technologií, bez zřetele na jejich stavebně technické provedení, použité stavební výrobky, materiály a konstrukce, na účel využití a dobu trvání.

Zákonné podmínky realizace rekonstrukce

Před začátkem každé rekonstrukce si musí její zadavatel u příslušného stavebního úřadu zjistit, v jakém režimu budou stavební práce probíhat.

V případě rekonstrukce rozlišuje stavební zákon tři možnosti:

1) Stavba bez ohlášení a bez stavebního povolení

Stavební práce nezasahují do nosných konstrukcí stavby, nemění se vzhled stavby ani způsob užívání stavby, nevyžadují posouzení vlivů na životní prostředí, nemohou negativně ovlivnit požární bezpečnost stavby.

2) Stavba s ohlášením

Rekonstrukce vede ke změně způsobu užívání (byť jen části), nedochází k zásahům do nosných konstrukcí stavby, změně vzhledu stavby anebo ke vzniku povinnosti zajistit posouzení vlivů na životní prostředí.

3) Stavba se stavebním povolením

Pokud se v rámci rekonstrukce zasahuje do nosných konstrukcí stavby, mění se vzhled stavby, je vyžadováno posouzení vlivů na životní prostředí nebo by rekonstrukce mohla ovlivnit požární bezpečnost stavby.

V případě, že se jedná o stavbu s ohlášením a stavbu se stavebním povolením, je nutné se obrátit na stavební odbor místního úřadu, který podá veškeré informace nutné k zahájení stavby. Kompletní dokumentaci (projekt stavby) vypracovává autorizovaná osoba.¹⁰

¹⁰ ČESKO. Zákon č. 183 ze dne 14. března 2006, o územním plánování a stavebním řádu; **vybrané činnosti ve výstavbě**, § 158 (stavební zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra, 2006, částka 63, s. 2226–2289.

Rekonstrukce knihovny je složitý proces, který v sobě zahrnuje tři důležité kroky – přípravu záměru, projektování a realizaci. Zřizovatelem většiny knihoven v obcích do 40 tis. obyvatel jsou obce, které i při srovnatelné velikosti mívají částečně odlišnou praxi při přípravě a realizaci investic. Jiné postupy jsou při realizaci drobnějších záměrů a rozsáhlých rekonstrukcí – to vše vztaženo k velikosti rozpočtu obce. Metodický pokyn je soustředěn na fáze, které jsou společné pro většinu rekonstrukcí, v některých případech upozorňuje na možnosti alternativních postupů. Při procesu rekonstrukce je nutno vždy postupovat v součinnosti se zřizovatelem a s přihlédnutím nejen k požadavkům zákona č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek, a souvisejících předpisů, zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ale i k vnitřním předpisům konkrétní obce a zavedeným zvyklostem.

Jednotlivé fáze rekonstrukce knihovny:

1. Formulace záměru/předprojektová příprava.
2. Projekt rekonstrukce.
3. Realizace rekonstrukce.

Z důvodu efektivity prováděných činností a vysokých nákladů na lidskou práci všech zúčastněných není vhodné slučování jednotlivých fází nebo jejich paralelní průběh. Každá fáze má své kontrolní mechanismy a požadavky na rozsah a kvalitu výstupů, aby již nebylo nutné po jejím ukončení se k ní vracet a znovu ji přepracovat.

.2 Plánování rekonstrukce: formulace záměru / předprojektová příprava

Základní principy pro úspěšnou realizaci projektu:

- Včasná příprava.
- Definování jasných rolí a kompetencí.
- Důraz na sdílení příkladů dobré praxe.
- Princip partnerství.
- Efektivní způsob komunikace podporující intenzivnější a méně formalizované postupy, např. prostřednictvím on-line sdílených nástrojů.
- Prověřování alternativ.
- Pečlivá kontrola.

Princip partnerství

Klíčovým bodem pro úspěšnou rekonstrukci knihovny je tzv. princip participace, který spočívá v intenzivním a včasném dialogu všech zúčastněných stran – knihovníků, zřizovatele, dobrovolníků, uživatelů knihovny, občanů, spolků, komunity, partnerů a odborných

konzultantů (architekt, interiérový designér, metodický pracovník aj.). Na tvorbě jednotlivých fází by proto měli v maximální míře spolupracovat představitelé odpovídajících zmíněných složek. Participativní způsob tvorby koncepce zvyšuje motivaci nejen zaměstnanců, ale veškerých zaangażovaných účastníků a eliminuje výskyt informačních šumů v jednotlivých fázích rekonstrukce.

1 Důvody pro rekonstrukci: formulace záměru / předprojektová příprava

První fáze, než je přistoupeno k rekonstrukci, spočívá v přípravě jednoznačné formulace záměru¹¹ s rámcovým finančním propočtem, tzv. předprojektové přípravě, která bude odsouhlasena zřizovatelem za účelem zadání projektové dokumentace.

Formulace záměru / předprojektová příprava je podklad pro strategické uchopení rekonstrukce a slouží také jako nástroj k realizaci cílů knihovny. Ke správnému uchopení formulace záměru je třeba přistupovat s předpokladem, že knihovna má především sloužit potřebám občanů a místní komunitě. Dostatek informací o potřebách komunity umožňuje efektivní plánování rozvoje knihovny, služeb a uspokojení místních potřeb. Přípravné fáze rekonstrukce začínají ideálně dlouho před jejím zahájením, jen tak bude schopna knihovna reagovat na požadavky a potřeby místní komunity. Vyjasnění cíle rekonstrukce usnadní vyjednávání se zřizovatelem a realizačními firmami.

V rámci předprojektové přípravy/koncepce knihovny by se v co nejširší možné diskusi měli knihovníci ptát:¹²

- Jakou cestou se bude naše knihovna v příštích letech ubírat?
- Co přináší knihovna obci/městu nyní a co nové prostory knihovny přinesou obci/městu a místní komunitě?
- Jak je knihovna umístěna v rámci obce/města i oblasti nyní a není možné zvolit výrazně výhodnější polohu/objekt (v centru, vedle kavárny, úřadu, v blízkosti zastávky BUS či vlakové, dopravního terminálu, školy, školky, parku, dětského hřiště, hlavní obytné zóny)?
- Co nové prostory knihovny přinesou zaměstnancům? Změní se služby a provoz?
- Jaký typ služeb knihovny našeho typu mohou nabízet?
- V jaké podobě by tyto služby mohly fungovat u nás?
- Kdo všechno jsou a kdo ještě mohou být našimi čtenáři a uživateli?
- Jak knihovnu vnímají její vlastní zaměstnanci?
- Jak znějí základní koncepční materiály našeho zřizovatele v souvislosti s rozvojem občanské společnosti a kultury v naší obci?

¹¹ Formulace záměru/vize knihovny není architektonickým návrhem rekonstrukce, ale jen textem s případnými technickými přílohami a motivačními obrázky.

¹² Součástí metodického pokynu (viz příloha) je okruh otázek pro přípravu koncepce knihovny *Ptejme se uživatelů*.

- Jaké jsou nyní provozní náklady a jaké mohou být v budoucnu?
- Je vhodná investice do současných prostor, nebo by bylo vhodnější investovat do jiných či jiné budovy?
- Jaké partnery knihovna má nyní a jaké může mít (sdílení prostor, sponzoring,...)?
- Jaké jsou možné finance na úpravy?

Formulace záměru knihovny by měla tedy pomoci odpovědět na otázky všech zaangażovaných účastníků procesu rekonstrukce:

Zřizovatel/zástupce místní samosprávy: „*Co všechno bychom měli vědět, aby obec do rekonstrukce či stavby knihovny investovala?*“

Architekt/projektant: „*Co všechno bychom měli vědět, aby stavba odpovídala potřebám všech zúčastněných stran?*“

Knihovna/knihovníci/uživatelé: „*Co všechno bychom měli vědět, abychom se cítili v knihovně jako doma a jaké služby jsme schopni udržet a nabízet v budoucích letech, tak aby odpovídaly potřebám místní komunity?*“

2 Definování požadavků

Zjišťování potřeb, zapojení uživatelů do procesu

Aby veřejná knihovna poskytovala služby, které uspokojí potřeby celé komunity, musí neustále zjišťovat jejich rozsah, jak uvádí Metodický pokyn Ministerstva kultury – *Standard pro dobrou knihovnu*. Hodnocení potřeb komunity je proces, kdy knihovna zjišťuje informace o místním obyvatelstvu, jeho knihovnických, informačních, kulturně-vzdělávacích potřebách a komunitních službách.

Výzkumy a zjišťování potřeb stávajících a budoucích uživatelů mohou pomoci navrhnout a realizovat změny v nabídce knihovnických služeb, přizpůsobit služby potřebám konkrétních uživatelů, zlepšit spokojenost uživatelů knihovny, zefektivnit nákup knihovního fondu atd.

V rámci definování požadavků budoucí knihovny, jejích možností, příležitostí a hodnot, které má reflektovat, je vhodné si sestavit SWOT analýzu, pomocí které zjišťujeme potřeby komunity v obci, stávající stav knihovny a její možný potenciál. Formulace zadání rekonstrukce tedy znamená opřít se o objektivní údaje, které poskytuje nejen statistika knihovny, a analyzovat je. V rámci SWOT analýzy je nutné zjistit následující údaje, které jsou rozděleny do jednotlivých okruhů.

Místní komunita:

- sociodemografické údaje (velikost a poloha obce, věkové složení, pohlaví, etnická různorodost, vzdělanostní úroveň),
- spádová oblast knihovny, tj. kde žijí potenciální zákazníci knihovny,
- existující spolupráce a partnerství v obci a blízkém okolí,

- občanská vybavenost obce,
- informační služby, poskytované jinými místními organizacemi,
- údaje o dalších organizacích v obci, např. o vzdělávacích zařízeních, domovech seniorů, místních spolků, dobrovolnických organizacích aj.,
- hendikepovaní, přítomné národnostní menšiny, lidé ohrožení sociálním vyloučením,
- informace o místní podnikatelské a obchodní sféře,
- místní veřejná doprava,
- výjimečnost obce – unikátnost,
- definice problémů souvisejících s místem a požadavky s dalším vývojem služeb.

Potenciál a potřeba rekonstrukce knihovny¹³

Budova knihovny:

- velikost budovy, popř. počet poboček,
- energetická náročnost, bezbariérovost,
- účelnost jednotlivých prostor a jejich kapacita,
- prostory – klimatické podmínky, světelnost, hlučnost, variabilita, vizuální styl a infosystém, atmosféra, komfort, výtvarná díla, přehlednost, vhodné dispoziční rozvržení,
- sdílené prostory a jejich využití,
- související exteriéry a jejich využití,
- definice problémů souvisejících s požadavky na budovu knihovny,
- doplňkové služby (kavárna, seniorský klub, klub maminek s dětmi, klubovna pro náctileté,...).

Personál knihovny (zaměstnanci, dobrovolníci):

- počet zaměstnanců, kompetence, kvalifikace, zastupitelnost,
- způsoby práce, interní procesy, návaznost činností, interní komunikace,
- spokojenost zaměstnanců, jejich potřeby, motivace, produktivita, tým, firemní kultura,
- způsob práce s dobrovolníky,
- definice problémů souvisejících s personálním zajištěním.

¹³ Součástí metodického pokynu (viz příloha) je okruh otázek k hodnocení budovy, který je sestaven dle publikace IFLA *Library Building Guidelines* z roku 2017, ve které je zdůrazněn význam prohlídky knihovny.

Uživatelé a návštěvníci knihovny:

- definice současné cílové skupiny knihovny (sociodemografické údaje),
- potřeby, očekávání, spokojenost, problémy, specifika ve složení a chování obyvatel, dojíždění, způsoby trávení volného času,
- požadavky návštěvníků knihovny a předpoklady jejich vývoje, způsoby využívání knihovny a jejich služeb,
- definice problémů souvisejících s návštěvníky a občany obce.

Služby a aktivity knihovny:

- definice funkcí a rolí, které knihovna v současnosti plní,
- revize stávajících služeb; přínosy služeb a aktivit (vzdělávací, kulturní a komunitní), spojeno se zpětnou vazbou: výzkumy spokojenosti – uživatelsky oblíbené a uživatelsky neocenené,
- nově realizované a plánované služby, přístupnost, cena provoz,
- prezentace knihovny (web; média; inzerce; spolupráce),
- čím je naše knihovna unikátní, jaká je vize knihovny,
- definice problémů souvisejících se službami a aktivitami.

3 Výsledný dokument

Forma a náležitosti dokumentu

Výstupem nemusí být rozsáhlý dokument, ale jde především o uchopitelnost pro uživatele, zřizovatele a budoucího architekta a o pochopení souvisejících skutečností. Samotný text by proto měl být výstižný, doplněný o mapy, půdorysy, skici, grafy, vizualizace a infografiky.

Koncepce/vize knihovny by měla odkazovat na související strategické dokumenty obce (kraje) nebo na související legislativní dokumenty a nařízení.

Udržitelnost a průběžná aktualizace koncepce

V současné době se knihovny stávají důležitou součástí smart cities, jejich role se mění tak, jak se proměňují technologie i celá společnost, jejichž koncept je definován Ministerstvem pro místní rozvoj ČR v *Konceptu Smart cities*.¹⁴ Knihovny by měly být místy podporujícími inovace a flexibilně reagovat na změny a trendy ve společnosti.

.3 Postupy rekonstrukce a její realizace

14 Koncept Smart Cities: Základní informace o konceptu Smart Cities. *Ministerstvo pro místní rozvoj ČR* [online]. 2019 [cit. 2019-09-06]. Dostupné z: <https://www.mmr.cz/cs/Temp/Smart-Cities/Koncept-Smart-Cities>

Aby byly finanční prostředky na rekonstrukci knihovny, prostorů knihovny vynaloženy účelně, musí celému procesu předcházet promyšlená příprava ze všech zaangażovaných stran – knihovníků, zřizovatele, architektů a projektů. Výsledkem je projektová dokumentace od studie po prováděcí projekt a následná realizace.

1 Úloha expertů

Do procesu rekonstrukce podle potřeby a rozsahu je zapojena řada externích spolupracovníků, níže jsou definovány jejich úlohy dle prováděných činností.

Architekt

Hlavní úlohou architekta v rámci rekonstrukce je vypracování projektové dokumentace stavebních úprav knihovny počínaje architektonickou studií (dispoziční návrh) a to nejen stavební části, ale i interiéru knihovny. Před zadáním práce architektovi, by si měl objednatel ujasnit základní rozsah rekonstrukce a předpokládané finanční náklady.

Podle České komory architektů lze práci architekta rozdělit do těchto částí:

1. Příprava projektu.
2. Návrh stavby.
3. Projekt pro umístění stavby.
4. Projekt pro povolení stavby.
5. Projekt pro provádění stavby.
6. Soupis prací a dodávek.
7. Autorský dozor.

Pokud se architekt účastní formulace záměru rekonstrukce knihovny, který slouží jako zadání pro výběr samotného zpracovatele projektové dokumentace, nesmí se účastnit následného výběru (optimálně architektonické soutěže pořádané v rozsahu dle velikosti akce), protože je z pohledu zákona o zadávání veřejných zakázek zvýhodněn oproti ostatním potenciálním soutěžícím. Nicméně způsob výběru zpracovatele projektu má řadu variant, které umožňují větší či menší míru komunikace mezi uchazeči a zadavatelem včetně dolaďování samotného zadání.

V zásadě je optimální postup, kdy je vždy na straně zadavatele architekt, který pomáhá či vypracovává aktuální stupeň akce a pomáhá při výběru zpracovatele následujícího stupně. Tedy architekt u zadání pomáhá vybírat architekta-zpracovatele projektu (a může pomoci jej zpětně kontrolovat) a zpracovatel projektu pomáhá vybírat dodavatele stavby (a kontroluje ho v rámci autorského dozoru stavby). Mimo to je podstatný technický dozor investora (TDI), který z technického pohledu kontroluje projekt i následnou stavbu za investora.

V oblasti **interiérů staveb** je architekt připraven zhotovit vše od studie až po projektovou dokumentaci.

Architekt specializovaný na **urbanismus a územní plánování** nabízí vypracování územně plánovací dokumentace všech stupňů.

Projektovou dokumentaci zahradních a krajinářských úprav včetně územně plánovacích podkladů vypracuje autorizovaný architekt v oboru **krajinářská architektura**.

Autorizovaný architekt je rovněž schopen vydávat odborná stanoviska a posudky na dílčí hodnocení vlivu staveb na životní prostředí a provádět geodetická měření pro projektovou činnost.

Městský architekt

Funkce bývá chápána jako výkon činnosti architekta v zájmu rozvoje obce/města. Městský architekt je obeznámený s problematikou navrhování staveb i s možnostmi a potřebami obce, způsobem rozhodování obce o investicích. Výkon funkce městského architekta zcela závisí na konkrétních podmínkách a zvyklostech obce. Z důvodu střetu zájmů by městský architekt nejlépe neměl projektovat v rámci obce (aby následně sám sobě výsledky neschvaloval). Omezený výkon projektové činnosti v rámci útvaru hlavního architekta (tj. pracovního úvazku) se považuje za přípustný.¹⁵

Rekonstrukce památkově chráněných objektů

V případě budov, které spadají pod památkovou péči, je třeba domluvit spolupráci s pracovníkem zajišťujícím výkon památkové péče po celou podobu rekonstrukce (včetně navýšení/snížení nákladů na rekonstrukci) jak v případě památkově chráněné budovy nebo rekonstrukce v památkově chráněném území. Tato problematika je více specifikována v normě TNI ISO TR 11219 (konkrétně v Příloze A – Rekonstrukce a reorganizace starých budov).

Stavebně-historický průzkum (SHP)

Zpracovává se v případě rekonstrukce budovy, která je prohlášena za kulturní památku nebo národní kulturní památku. Zpracovatel projektu tento dokument zohledňuje.

Stavebně-technický průzkum

U každé budovy by měl být před započítím akce úprav znám její aktuální stav. Tedy jak stav konstrukcí objektu včetně založení (zda nevyžaduje opravy, zda vydrží a jaká případná přitížení), tak stav stavební (zda nemá poruchy pláště včetně zatékání a kondenzací vody, jaký je výhled dožití stavebních částí apod.) i stav technické části (stav technických rozvodů a zařízení a jejich předpokládaná životnost). Taková znalost by měla být průběžně u každé budovy, ale v případě úprav by měl být zjištěný stav využitý pro popis aktuálního výchozího stavu pro zpracovatele projektu.

15 Pozice a funkce „Městského architekta“ není v současnosti právně upravena. Změnu k lepšímu přináší usnesení vlády č. 22 k Politice architektury a stavební kultury ČR z ledna 2015. ČESKO. MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ. *Politika architektury a stavební kultury České republiky* [online]. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2015 [cit. 2019-08-28]. ISBN 978-80-87147-83-2. Dostupné z: <http://www.uur.cz/images/1-uzemni-planovani-a-stavebni-rad/politika-architektury/Politika-architektury-a-stavebni-kultury-CR-15052015.pdf>

2 Architektonická soutěž

Architektonická soutěž spočívá v pořízení více variantních návrhů a výběru po všech stránkách nejlepšího návrhu a jeho autora-architekta jako zpracovatele následných projektových fází. Je to časově (cca o 2 měsíce) a finančně (cca o 2 % z investičních nákladů) nákladnější způsob zadání veřejné zakázky než výběrové řízení bez předkládání návrhů (typicky pouze na nejnižší cenu). Právní rámec architektonické soutěže stanoví Zákon o zadávání veřejných zakázek č. 134/2016 Sb. (režim zakázky malého rozsahu, soutěže o návrh, soutěžního dialogu apod.) a Soutěžní řád České komory architektů.

Příprava zadání a následná architektonická soutěž spojená s prezentací výsledků formou výstavy (případně spojené s prezentací vítězného návrhu autory) jsou výbornou příležitostí pro propagaci knihovny a jejích potřeb směrem k uživatelům a občanům města.

.4 Jednotlivé kroky rekonstrukce

V případě rekonstrukce by projektu měl vždy předcházet stavebně technický průzkum, který zmapuje nejen aktuální stav budovy včetně kapacit a rezerv energií a požárně bezpečnostního řešení, ale i majetkové vztahy budovy a jejího okolí (pro případnou přístavbu). U památkově chráněných budov a staveb v památkových zónách i stavebně-historický průzkum a požadavky památkové péče. Rozsah budoucího projektu by měl vždy být přiměřený ekonomickým možnostem zadavatele (investice i provoz) a zohledňovat existující stav a jeho možnosti. Příprava a průběh rekonstrukce je dělena podle rozsahu do několika základní fází, které jsou realizovány s ohledem na velikost projektu a rozsah stavebních prací:

1. Zadání a stavební program.
2. Dohoda s dalšími provozovateli.
3. Studie proveditelnosti.
4. Zadání výběrového řízení, optimálně architektonické soutěže, výběr projektanta/architekta.
5. Smlouvy.
6. Dopracování soutěžního návrhu do podoby návrhu stavby a interiéru.
7. Zvolení administrace projektu dle konzultace se stavebním úřadem (zda samostatné územní a stavební řízení, či sloučené, či pouze ohlášení stavby).
8. Dokumentace a povolení k jednotlivým fázím dokumentace z předchozího bodu.
9. Projekt pro provedení stavby a interiéru a výběr zhotovitele stavby / dodavatele interiéru.
10. Kontrola projektu ze strany zadavatele a technického dozoru investora.
11. Výběr zhotovitele stavby / dodavatele interiéru.
12. Náhradní provoz.
13. Průběh stavby/rekonstrukce.
14. Kolaudace.
15. Příprava knihovny do provozu – zkušební provoz.

16. Dokumentace skutečného provedení.

17. Reklamace.

1. Zadání a stavební program

Zadání, jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, formuluje tým složený z představitelů knihovny, obce a popř. architekta – ideálně pokud existuje, tak obecního/městského architekta. Stavební program rekonstrukce je podrobný názor týmu na optimální provoz a technické řešení budoucí činnosti knihovny. Adresátem stavebního programu je budoucí projektant. Stavební program hned na začátku formuluje úkoly knihovny, stručně charakterizuje její činnost (zkrácená verze předprojektové přípravy), upřesňuje funkci a vztahy v prostoru, fond, katalogy, technické vybavení, čtenářská pracovní místa, služební pracovní místa, provozní údaje, vybavení mobiliářem. Stavební program by měl být navržen tak, aby byl dostatečně konkrétní a přesný a současně dával prostor pro invenci v navrhovaných architektonických řešeních. Součástí přípravy zadání je v ideálním případě i participace uživatelů a občanů (potenciálními uživateli nových funkcí) a výstup z ní.

2. Dohoda s dalšími provozovateli

Je nutné projednat všechny kroky, které budou negativně ovlivňovat chod budovy (hluk, nečistoty aj.), se všemi dotčenými provozovateli a tyto negativní dopady minimalizovat. Samozřejmostí je i projednání změn v činnosti knihovny, ke kterým dojde po znovuotevření knihovny a které ovlivní chod budovy (např. rozšíření provozní doby knihovny), a potřeba sladit zájmy všech provozovatelů v budově.

3. Studie proveditelnosti

Ke zdůvodnění připravované rekonstrukce, tj. investice do projektu je optimálně používána studie proveditelnosti, která prověří reálnost splnění stavebního programu (technicky i provozně) a určí předpokládanou výši investice. Vhodné je studii proveditelnosti projednat se stavebním úřadem a zjistit jeho názor na následný schvalovací proces a jeho rozsah. Ten předběžně určí i projektové termíny a finanční náročnost projektu.

4. Zadání výběrového řízení, optimálně architektonické soutěže, výběr projektanta/architekta

Výběr projektanta se řídí zákonem č. 134/2016 Sb., o veřejných zakázkách, v platném znění a směrnicemi obce. Na základě zadání, stavebního programu a jejich prověření studií proveditelnosti je sestaveno konečné zadání výběrového řízení. Pokud je zvolen výběr z návrhů pomocí architektonické soutěže, je určena zčásti odborná porota, která s výsledným zněním soutěžních podmínek pomůže a spoluručí za ně. Architektonickou soutěž obvykle administruje obecní/městský architekt. Součástí odevzdání návrhů je i odhad nákladů, který posuzuje prizvaný odborník. Po architektonické soutěži následuje výstava návrhů, případně s prezentací vítězného návrhu veřejnosti. Pokud je zvolen výběr bez návrhů, je ustavena výběrová komise. U výběrových řízení bez předkládání návrhů je

potřeba ve smlouvě ošetřit, jakým způsobem se budoucí návrh bude zpracovávat včetně způsobu dosahování konsensu při závěrečném rozhodování.

5. Smlouvy

Nezbytnou součástí každé investiční akce jsou smluvní podmínky. Smlouvy stanovují termíny, platby, sankce atd. Velmi důležitým krokem je rozhodnutí zřizovatele o investorovi, kterým se může stát zřizovatel nebo lze tuto pravomoc přenést na knihovnu. Návrh jednotlivých smluv by měl být konzultován s právníkem. Ve smlouvě jsou uvedeny i požadavky na normy, směrnice a vyhlášky.

6. Dopracování soutěžního návrhu do podoby návrhu stavby a interiéru / Vypracování návrhu stavby

Návrh stavby (také nazývaný studie) je klíčovou fází projektu, kde se definuje celkový rozsah stavby, provozní a dispoziční řešení, návaznost na okolí, základní technické řešení a materiálové řešení. Je vhodné spojit návrh stavby a návrh interiéru. Pokud této fázi předcházela architektonická soutěž, tak se jedná o dopracování soutěžního návrhu na základě připomínek zadavatele. Pokud architektonická soutěž nepředcházela, tak je nutné návrh stavby a interiéru v několika krocích zpracovat a dospět k řešení, které zadavatel akceptuje. Návrh stavby v tomto druhém případě slouží také k ověření splnitelnosti stavebního programu a možnému navržení alternativního řešení při realizaci rekonstrukce – tedy supluje neproběhlou architektonickou soutěž.

7. Zvolení administrace projektu dle konzultace se stavebním úřadem (zda samostatné územní a stavební řízení, či sloučené, či pouze ohlášení stavby)

Zásadní pro rozsah projekčních prací je dohoda se stavebním úřadem o tom, jaké fáze projektu bude požadovat k posouzení. Z pohledu zadavatele by byl dostačující návrh stavby a prováděcí projekt, nicméně stavba musí projít schvalovacím procesem dle stavebního zákona. Dohoda se stavebním úřadem tak určí požadované projekční fáze a má vliv i na cenu projektu. Je samozřejmě vhodné takovou dohodu prověřit již při přípravě projektu, aby mohla být zahrnuta v základní rozvaze o rozsahu akce. Činnost, která směřuje k získání takto definovaných potřebných povolení (vydání územního rozhodnutí, stavebního povolení, ohlášení, kolaudačního řízení). Je potřeba určit jejich obstaratele ve smlouvě. Většinou kroky spojené s projektem zajišťuje projektant/architekt a se stavbou dodavatel stavby nebo interiéru.

8. Dokumentace a povolení k jednotlivým fázím dokumentace z předchozího bodu

Rozsah dokumentace požadované státními orgány (odbor územního rozvoje, stavební úřad, ostatní dotčené orgány státní správy, správci technické infrastruktury,...) je uveden ve vyhláškách ke stavebnímu zákonu např. č. 499/2006 Sb. Nezbytnou součástí je výkresová dokumentace v požadovaném měřítku. Pro investora je pak zásadní sledovat u každého projekčního stupně i kontrolní rozpočet stavby.

9. Projekt pro provedení stavby a interiéru a výběr zhotovitele stavby / dodavatele interiéru

Je nutné se předem rozhodnout, zda bude poptáván jeden dodavatel stavby i interiéru nebo pro každou část jiný – podle toho bude projekt stavby a interiéru spojený, nebo oddělený. Po obdržení všech povolení státní správy je možné zpracovat prováděcí projekt sloučený s projektem pro výběr zhotovitele stavby/interiéru. Rozsah prováděcího projektu je popsán také ve vyhlášce č. 499/2006 Sb.

10. Kontrola projektu ze strany zadavatele a technického dozoru investora

Kvalita a úplnost prováděcího projektu je klíčová pro zdárnost samotné stavby. Proto by jim měla být věnována náležitá péče. Optimální je, pokud zadavatel/investor ke kontrole použije již vybraný technický dozor investora, který bude následně dohlížet na průběh stavby. Ten se nejen důkladně s projektem seznámí, ale může k němu též dát technická doporučení.

11. Výběr zhotovitele stavby / dodavatele interiéru

Provádí se podle nařízení zřizovatele či provozovatele knihovny. Jedním z nejdůležitějších aspektů je přesné stanovení kritérií, podle kterých se budou hodnotit nabídky jednotlivých uchazečů. Důležitou součástí je návrh smlouvy o dílo. Podstatné je nepoužívat pouze kritérium nejnižší nabídkové ceny, ale i další kritéria jako jsou zkušenost týmu a reference uchazeče. Velmi vhodné je dotázat se u předchozích investorů jednotlivých uchazečů na spokojenost s jejich prací a osobně referenční stavby navštívit. Ve výběrové komisi je vhodné mít i autora projektu a technický dozor investora.

12. Náhradní provoz

U rekonstrukce je nutno v předstihu zajistit vystěhování knihovny do náhradních prostor, popř. posoudit vliv rekonstrukce na provoz knihovny a následně vydat příslušná opatření pro případné omezení provozu služební i veřejné části budovy nebo vydat rozhodnutí, že knihovna po dobu rekonstrukce zůstane mimo provoz. Požadavky na náhradní provoz, etapizaci výstavby apod. je nutné zohlednit jak v projektu, tak ve výběrovém řízení na zhotovitele stavby / dodavatele interiéru.

13. Průběh stavby/rekonstrukce

Za průběh stavby/rekonstrukce, dodržování předpisů a termínu ručí dodavatel. Kontrolním mechanismem jsou pravidelné kontrolní dny, konané za účasti dodavatele, projektanta, investora, technického dozoru investora a zástupce knihovny. Nedílnou součástí je pořízení zápisu z kontrolního dne. Dodavatel je povinen po celý průběh akce vést stavební deník prací a dodávaných výrobků atd.

14. Kolaudace

Ke kolaudačnímu řízení se předkládá ověřená projektová dokumentace a další doklady stanovené stavebním zákonem a vyhláškou o dokumentaci staveb. Výsledkem řízení je kolaudační souhlas s užíváním stavby.

15. Příprava knihovny do provozu – zkušební provoz

Zkušební provoz je vhodným opatřením pro vyladění systémů technických zařízení rekonstrukce v různých provozních podmínkách a také z hlediska vlastního knihovnického provozu. Nezbytné je důsledné zaškolení u všech technických prvků budovy i uvedení všech požadavků na údržbu. Bez této znalosti je velmi obtížné nové prostory účelně používat.

16. Dokumentace skutečného provedení

Po dokončení rekonstrukce je třeba zajistit dokumentaci skutečného provedení stavby, kterou ze zákona zpracovává dodavatel stavby a jeho subdodavatelé. Tento doklad by měl být odevzdán i se zakreslenými změnami. Dokumentace se odevzdává v papírové i digitální podobě.

17. Reklamace

Pravidla reklamace jsou stanovena ve smlouvách pro investora, projektanta a dodavatele. Zákonná lhůta pro uplatnění reklamačního práva jsou dva roky. Nedostatky a závady je nutno reklamovat písemně s fotodokumentací a trvat na jejich rychlém odstranění.¹⁶

18.

16 ATELIER ATREA. *Doporučení pro výstavbu, rekonstrukci a zařizování knihoven zřizovaných a/nebo provozovaných obcemi na území České republiky* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2012 [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/Doporuceni_Vystavba_07_05_2012DEF.pdf

5 Metodické centrum pro výstavbu a rekonstrukci knihoven

Metodické centrum pro výstavbu a rekonstrukci knihoven bylo zřízeno s podporou Ministerstva kultury ČR v roce 2018 jako součást Moravské zemské knihovny v Brně v návaznosti na Státní kulturní politiku na léta 2015–2020 a Koncepti rozvoje knihoven v České republice na období 2017–2020. Jeho vznik byl motivován současnými potřebami veřejných knihoven, které se od forem tradiční práce se čtenáři stále více soustřeďují na poskytování širokého spektra služeb a programů podporujících jejich komunitní funkci a přispívajících k naplňování jejich demokratického poslání spolu s formováním občanské společnosti. V tomto kontextu se moderní a variabilní interiéry staly nezbytným předpokladem, jehož význam podporuje svými aktivitami i nově založené Metodické centrum.

Posláním metodického centra je napomáhat všem zřizovatelům knihoven a knihovníkům při modernizaci a obnově veřejných knihoven a jejich proměně v otevřená, kulturní, komunitní a kreativní centra. Nezbytnou součástí činnosti centra jsou konzultace a poradenství v oblasti poskytovaných služeb a funkcí knihoven tak, aby reflektovaly potřeby daného místa.

Metodické centrum pro výstavbu a rekonstrukci knihoven poskytuje:

- informace k financování (vypsání dotační tituly a granty) rekonstrukcí knihoven a obnovy knihovnického mobiliáře,
- rady a tipy, jak využít a zhodnotit prostory v knihovnách,
- kontakty na ověřené výrobce a dodavatele knihovnického nábytku a architekty, kteří se podíleli na realizaci knihoven (obecních i městských),
- metodické materiály k výstavbě knihoven včetně fotogalerie se stručnými informacemi o nově postavených či rekonstruovaných knihovnách jako příkladů dobré praxe.

6 Financování

Rozhodnutí o způsobu financování rekonstrukce či případných stavebních úprav ve veřejných knihovnách je zcela v kompetenci jejich zřizovatelů a vychází z finančních možností rozpočtu a plánu rozvoje daného území i celkového objemu stavebních prací.

Finanční zajištění projektu řeší pracovníci zajišťující investice nebo v jejichž kompetenci je strategický rozvoj území. Zpracovávají podklady a informace k zahájení projektu (historie změn a rozhodnutí) vyhledávají dotační tituly, připravují podklady pro výběr zpracovatelů a administrátorů dotačních žádostí.

Finanční možnosti při zajištění stavebních úprav:

1. Samofinancování

Finanční náklady hradí zřizovatel z prostředků svého rozpočtu.

2. Vícezdrojové financování

Financování z jiných než veřejných zdrojů.

- a. Evropské dotační programy (většinou kofinancované ze státního rozpočtu ČR).
- b. Národní dotační programy (většinou kofinancované ze státního rozpočtu ČR, v kompetenci příslušných ministerstev).
- c. Krajské dotační programy (většinou se spoluúčastí žadatele, v kompetenci příslušných krajských úřadů prostřednictvím krajských dotačních portálů).
- d. Dotační programy na úrovni měst (většinou se spoluúčastí žadatele, prostřednictvím dotačních portálů města).
- e. Nepřímá podpora v podobě daňových úlev.
- f. Vlastní tržní (doplňková) činnost, případně získávání prostředků prostřednictvím dárcovství, mecenášství či fundraisingu. Vhodné je aktivně donátory oslovovat, například s ohledem na jejich rodiště či sídlo.

Doporučenou možností je sledovat dotační portály (ministerstev, krajských úřadů, měst), dotační newsletter České komory architektů, případně využít služeb finančního poradenství, tedy společností orientovaných na monitorování dotačních výzev. Aktuální informace o dotačních příležitostech pro knihovny zveřejňuje na svých stránkách Metodické centrum pro výstavbu a rekonstrukci knihoven¹⁷ při Moravské zemské knihovně v Brně a pravidelně vydávaný newsletter Metodického centra.

2

¹⁷ www.mcvrk.mzk.cz

Přílohy

Příloha č. 1

Výtah z dotazníku IFLA¹⁸

Při procesu plánování rekonstrukce lze mnoho informací získat hodnocením stávajících prostor, proto je důležité ještě před vznikem plánů nových prostor kriticky zhodnotit stávající prostory a jejich využití a do hodnocení zapojit i uživatele knihovny.

Význam prohlídky budovy knihovny byl již zdůrazněn v publikaci *IFLA Library Building Guidelines* z roku 2017.

Dotazník je připraven tak, že ho lze přizpůsobit vlastním podmínkám a účelu. Lze jej také využít pro přípravu zpráv pro zřizovatele, sponzory, pro hodnocení spokojenosti uživatelů nebo pro informování o připravovaných změnách a nových investičních projektech.

Pro potřeby rekonstrukce budovy je stávající dotazník složen z následujících otázek:

Základní údaje o knihovně

Typ knihovny (profesionální, neprofesionální).

Místo (adresa, webové stránky).

Typ rekonstrukce (interiéry, adaptace stávajících prostor, rozšíření, přístavba,...).

Hrubá podlažní plocha.

Počet podlaží určených pro veřejnost.

Počet uživatelů.

Počet zaměstnanců.

Velikost knihovního fondu.

Celkový počet uživatelských a pracovních míst.

Investiční náklady.

Datum zahájení provozu knihovny.

Informace o budově a prostorách knihovny

Dostupnost knihovny.

Dostatek parkovacích míst (auto, kolo).

Bezbariérovost.

Je vstup do prostor knihovny zřetelně označen?

Je k dispozici samostatný vchod pro zaměstnance? Pokud ne, měl by být vytvořen?

Bibliobox, pokud není, je efektivní ho zřídit?

Jsou k dispozici prostory pro odkládání věcí uživatelů? Pokud nejsou k dispozici u vchodu, jsou umístěny někde jinde?

Jsou k dispozici toalety pro uživatele?

Využívá knihovna obnovitelné energetické zdroje?

Je dostatečně využito přirozené denní světlo?

Je zajištěna dostatečná úroveň osvětlení?

Je umožněno přirozené větrání?

¹⁸ Dotazník IFLA pro hodnocení budov knihoven

Existují ochranné systémy proti oslnění (žaluzie, římsy, závěsy...)?

Jak je zajištěno vytápění?

Jak je zajištěna údržba/úklid knihovny?

Má knihovna zpracovanou strategii pro snižování energií při provozu budovy?

Materiály

Jsou použity vhodné stavební materiály, které odpovídají lokalitě budovy?

Jaký materiál byl použit pro veřejné prostory – podlahy, schodiště? Není hlučný, náročný na údržbu?

Bude možné použité materiály udržovat dlouhodobě v dobrém stavu (odolnost, čištění protihlukové vlastnosti)?

Elektroinstalace

Jak jsou umístěny rozvaděče?

Kde jsou vedeny rozvody?

Je k dispozici dostatečné množství zásuvek?

Umožňují rozvody všechny plánované činnosti?

Kde je umístěn server, datová síť, je k dispozici Wi-Fi?

Umožňuje datová infrastruktura zvýšené požadavky pro knihovnu?

Bezpečnost

Má knihovna zpracovány protipožární předpisy?

Existují nouzové únikové východy pro případ nebezpečí, ohrožení života? Popř. jsou zřetelně označené?

Je knihovna napojena na místní hasičský sbor?

Odpovídá provoz budovy všem protipožárním předpisům?

Je potřeba dohled kamerového systému?

Flexibilita prostor

Jsou prostory dostatečně flexibilní, umožňují změny?

Je možné využít některé části knihovny mimo obvyklé otevírací hodiny pro jiné činnosti?

Má knihovna k dispozici nějaké vnější prostory?

Příloha č. 2

Ptejme se uživatelů

Otázky k jednotlivým okruhům a relevantní metody a nástroje ke zjišťování

Zjišťování potřeb komunity

- Jak obtížné je pro občany navštívit knihovnu?
- Navštěvují občané jiné knihovny a proč?
- Kdo všechno je součástí na provozu a funkci knihovny?
- Co je typické pro život ve veřejném prostoru obce?
- Kdo má vliv na fungování knihovny a proč?
- Kdo další by se mohl podílet na rozvoji knihovny? Kdo by měl zájem a proč?

Vhodné metody a nástroje

Mapa zainteresovaných stran, výzkum od stolu, PEST analýza, SWOT analýza, brainstorming, brainwriting, myšlenkové mapy.

Knihovna a její prostory

- V jaké stavu a proč se nachází knihovna?
- Kdy naposledy proběhla rekonstrukce, stavební úpravy a proč?
- Jaká je energetická náročnost budovy a jak moc se to podepisuje na rozpočtu knihovny?
- Má knihovna možnost využít obnovitelné zdroje? A jaké?
- Jak se lidé dostanou do knihovny?
- Jak lidem vyhovují současné prostory?
- Jak na lidi působí?
- Kde lidé tráví nejvíce a kde nejméně času a proč?

Vhodné metody a nástroje

Pozorování, kontextový rozhovor, brainstorming, brainwriting, myšlenkové mapy.

Lidé v knihovně – personál

- Kdo v knihovně a pro knihovnu pracuje?
- Jaké jsou silné stránky zaměstnanců/personálu?
- V čem vynikáme?
- Co motivuje zaměstnance?
- Co je slabou stránkou v personální politice?

Vhodné metody a nástroje

SWOT analýza, focus group, hierarchická struktura prací (WBS), brainstorming, brainwriting, myšlenkové mapy.

Lidé v knihovně – uživatelé, návštěvníci

- Jaké jsou v naší obci skupiny obyvatel?
- Jaké řeší problémy a jaké jsou jejich potřeby, se kterými jim knihovna může pomoci, na které může reagovat?
- Jak lidé vnímají knihovnu?
- Kdo jsou současní uživatelé knihovny a proč ji navštěvují?
- Kdo ji nenavštěvuje a proč? Charakteristika.
- Kdo by mohli být noví návštěvníci knihovny?
- Co by je tam mohlo přivést?

Vhodné metody a nástroje

Chci, aby v knihovně..., pozorování, focus group, analýza návštěvnosti, kontextový rozhovor, kulturní sonda, dotazníky.

Služby a aktivity v knihovně

- Co nabízíme různým cílovým skupinám v obci?
- Jak lidé vnímají a hodnotí služby a aktivity knihovny?
- Jaké jsou dopady služeb a aktivit knihovny na život občanů v obci?
- Jak vyhovuje provozní doba knihovny?
- Jaký je náš knihovní fond? Odpovídá požadavkům a potřebám občanů a obce?
- Jak pracujeme s požadavky a podněty občanů a návštěvníků?
- Jak aktivně zapojujeme občany, pro které vytváříme služby a aktivity?
- Jak propagujeme knihovnu?

Vhodné metody a nástroje

Kontextový rozhovor, focus group, mapa kontaktních míst, analýza návštěvnosti, benchmarking.

Použitá literatura

About the Environment, Sustainability and Libraries Special Interest Group. *IFLA: The International Federation of Library Associations and Institutions* [online]. The Hague: IFLA, last updated 27 June 2019 [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: <https://www.ifla.org/about-environmental-sustainability-and-libraries>

ATELIER ATREA. *Doporučení pro výstavbu, rekonstrukci a zařizování knihoven zřizovaných a/nebo provozovaných obcemi na území České republiky* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2012 [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/Doporuceni_Vystavba_07_05_2012DEF.pdf

BOUKAL, Petr. Vícezdrojové financování kulturních organizací. *Ekonomika a management* [online]. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2011, 5(4) [cit. 2019-08-26]. ISSN 1802-8934. Dostupné z: <https://www.vse.cz/polek/download.php?lang=cz&jnl=eam&pdf=149.pdf>

ČESKO. MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ. *Akční plán Strategie regionálního rozvoje ČR 2019–2020* [online]. [Praha]: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, [b. r.] [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/ap_srr_2019_2020.pdf

ČESKO. MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ. *Politika architektury a stavební kultury České republiky* [online]. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2015 [cit. 2019-08-28]. ISBN 978-80-87147-83-2. Dostupné z: <http://www.uur.cz/images/1-uzemni-planovani-a-stavebni-rad/politika-architektury/Politika-architektury-a-stavebni-kultury-CR-15052015.pdf>

ČESKO. Zákon č. 183 ze dne 14. března 2006, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra, 2006, částka 63, s. 2226–2289. Dostupné také z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4909>

DAHLGREN, Anders C., Olaf EIGENBRODT, Karen LATIMER a Santi ROMERO. *Klíčové otázky při navrhování budov knižnic: ako začať s plánovaním projektu* [online]. Spolok slovenských knihovníkov, © 2011 [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/docs/keyissuesinbuildingdesignsk.pdf>. Překlad materiálu IFLA vydaného v r. 2009.

Designové myšlení pro knihovny: příručka pro knihovny zaměřené na uživatele [online]. Brno: IDEO, 2016 [cit. 2019-08-28]. ISBN 978–80–88123–11–8. Dostupné z: <http://eknihy.knihovna.cz/static/files/designove-mysleni-pro-knihovny.pdf>

HAVLOVÁ, Jaroslava. Komunitní knihovna. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000013746&local_base=KTD

IFLA. The role of Public Libraries in lifelong learning – a Project under the section of Public Libraries [online]. 2016 [cit. 2019-12-09]. Dostupné z: <https://www.ifla.org/node/1025>

KOONTZ, Christie a Barbara GUBBIN. *Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA. 2.*, zcela přeprac. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2012. ISBN 978-80-7050-612-7. Dostupné také z: <https://ipk.nkp.cz/docs/IFLA/sluzby-verejnych-knihoven-smernice-ifla-.pdf>

KURKA, Ladislav a Martin SVOBODA. Ideální knihovna. *Archiweb.cz* [online]. Brno: Archiweb, © 1997–2019 [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/news/idealni-knihovna>

LINDHOLM, Teresa. *Spolupráce knihovny s uživateli: jak na to?* [online]. Vyd. 1. Brno: Flow, 2015 [cit. 2019-08-28]. ISBN 978-80-905480-8-4. Dostupné z: <http://eknihy.knihovna.cz/static/files/spoluprace-knihovny-s-uzivateli-jak-na-to.pdf>

Městský architekt – mít či nemít: Role městského architekta při vzniku, rozvoji a správě sídla. *Česká komora architektů* [online]. Praha: Česká komora architektů © 2014 [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: <https://www.cka.cz/cs/cka/tema-CKA/mestsky-architekt>

Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu doplňování a aktualizace knihovního fondu pro knihovny zřizované a/nebo provozované obcemi na území České republiky [online]. [Praha: Ministerstvo kultury České republiky], 23. 8. 2017 [cit. 2019-09-02]. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/2017_Metodicky_pokyn_MK_akvizice.pdf

Metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky [online]. Praha: [Ministerstvo kultury České republiky], 18. 12. 2019 [cit. 2019-12-22]. Dostupné také z: https://ipk.nkp.cz/docs/VKIS/MK_standard_VKIS.pdf

MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA V BRNĚ. Oddělení vzdělávání a krajské metodiky. *Závěrečná zpráva k dotazníku Regionální funkce v Jihomoravském kraji do roku 2020* [online]. Brno: Oddělení vzdělávání a krajské metodiky MZK, 1. 3. 2019, aktual. 31. 5. 2019 [cit. 2019-08-26]. Dostupné z: https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/souboryMZK/zaverecna_zprava_k_dotazniku_rf.docx.pdf

TNI ISO/TR 11219. *Informace a dokumentace – Kvalitativní podmínky a základní statistika pro budovy knihoven – Plocha, funkčnost a design*. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2014. Třídící znak 01 3715.

VÍCHOVÁ, Eva. *Komunity, síť a spolupráce: 20 pohledů pro knihovny*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-6115-6. Dostupné také z: <http://eknihy.knihovna.cz/static/files/komunity-site-a-spoluprace-20-pohledu-pro-knihovny.pdf>

Související literatura

CULÉN, Alma Leora, Jan DELONG, Andrea Alessandro GASPARINI, Roman NOVOTNÝ, Pavla MINAŘÍKOVÁ a Ladislava ZBIEJCZUK SUCHÁ. *Knihovníci jako designéři: případové studie o zlepšování služeb v knihovnách*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8358-5.

DWARDS, Brian a Bidy FISHER. *Knihovny a studijní centra*. Havlíčkův Brod: Krajská knihovna Vysočiny, 2006.

MAZUROVÁ, Hana a Zlata HOUŠKOVÁ. *Rovný přístup: knihovna přátelská k seniorům: metodická příručka pro práci knihoven se seniory*. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2016. ISBN 978-80-7050-674-5.

NEUFERT, Ernst a Peter NEUFERT. *Navrhování staveb: zásady, normy, předpisy o zařízeních, stavbě, vybavení, nárocích na prostor, prostorových vztazích, rozměrech budov, prostorech, vybavení, přístrojích z hlediska člověka jako měřítko a cíle*. 2. české vyd., (35. německé vyd.). Praha: Consultinvest, 2000. ISBN 80-901486-6-2. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:faf0f440-e760-11e5-bdc9-005056827e52>

Standard pro dobrou knihovnu: metodický pokyn Ministerstva kultury k vymezení standardu veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami zřizovanými a/nebo provozovanými obcemi a kraji na území České republiky. 3. vydání. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2015. ISBN 978-80-7050-652-3.

STÝBLO, Zbyšek. *Knihovny v době nových médií*. V Praze: České vysoké učení technické, 2018. ISBN 978-80-01-06335-4.

VOHLÍDALOVÁ, Věra. *Na houpačce nejen s knihovnou*. Liberec: Bor, 2007. ISBN 978-80-86807-48-5. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2f303f70-87f3-11e2-aa2b-005056827e51>

Zahraniční zdroje

Designing libraries [online]. [cit. 2019-08-30]. Dostupné z: <http://designinglibraries.org.uk/index.asp>

Designing Spaces for Effective Learning: A Guide to 21st Century Learning Space Design [online]. JISC, 2006 [cit. 2018-04-29]. Dostupné z: <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/publications/learningspaces.pdf>

DEWE, Michael. *Planning public library buildings: concepts and issues for the librarian*. Farnham: Ashgate, [2006]. ISBN 978-0-7546-3388-4.

HINES, Samantha a Kathryn Moore CROWE. *The future of library space*. Bingley: Emerald, 2017. Advances in library administration and organization. ISBN 978-1-78635-270-5.

KOEN, Diane a Traci Engel LESNESKI. *Library design for the 21st century: collaborative strategies to ensure success*. Berlin: De Gruyter, Saur, [2019]. IFLA publications. ISBN 978-3-11-061465-7.

LATIMER, Karen a Dorothea SOMMER. *Post-Occupancy Evaluation of Library Buildings*. Berlin: De Gruyter Saur, 2015. IFLA Publications, Vol. 169. 247 s. ISBN 978-3-11-037521-3.

LATIMER, Karen a Hellen NIEGAARD. *IFLA Library Building Guidelines: Developments & Reflections*. München: K. G. Saur, 2007. 266 s. ISBN 978-3-598-11768-8.

LUSHINGTON, Nolan, Wolfgang RUDOLF a Liliane WONG. *Libraries: a design manual*. Basel: Birkhäuser, [2016]. ISBN 978-3-0346-0827-5.

Model programme for public libraries [online]. [cit. 2019-08-30]. Dostupné z: <https://modelprogrammer.slks.dk/en/>

MOORE, David R. a Eric C. SHOAF. *Planning optimal library spaces: principles, processes, and practices*. Lanham: Rowman & Littlefield, [2018]. ISBN 978-1-5381-0940-3.

VOS, Aat. *How to create a relevant public space*. Rotterdam: NAI010 Publishers, [2017]. ISBN 978-94-6208-351-6.

WATSON, Les. *Better library and learning space: projects, trends and ideas*. London: Facet Publishing, 2013. ISBN 978-1-85604-763-0.

WORPOLE, Ken. *Contemporary library architecture: a planning and design guide*. London: Routledge, 2013. ISBN 978-0-415-59230-7.